

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»
Південноукраїнський центр професійного розвитку керівників та фахівців
соціономічної сфери

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ В АКАДЕМІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

***Всеукраїнської науково-методичної конференції з міжнародною участю
06 червня 2026 року***

ОДЕСА

DOI: <https://doi.org/10.24195/CriticalThinking2026>

УДК: 378:159.955

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ:

Музиченко Ганна В'ячеславівна - доктор політичних наук, професор, проректор з наукової роботи Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Койчева Тетяна Іванівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки, в.о. першого проректора з навчальної та науково-педагогічної роботи Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Ольга ЗБАРСЬКА (Olga Zbarskaya) - доктор наук, експерт у галузі креативного потенціалу людини, член академії ACSW, член The Textbook & Academic Authors Association, засновник та президент компанії «OZCREDO», автор книг та підручників.

Черненко Наталія Миколаївна - доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри освітнього менеджменту та публічного управління Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Папач Ольга Іванівна - кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри математики і методики її викладання Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Дерік Ілона Морисівна - кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Листопад Олексій Анатолійович - доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної педагогіки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

*Рекомендова вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
(протокол №15 від 25 червня 2026 року.)*

Рецензенти:

Княжева Ірина Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної педагогіки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти, [зб. наук. праць] / голов. ред. кол. О. П. Щолокова. Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2023. Вип. 30, С. 141–149. <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series14.2023.30.18>

3. Пилип О. І. Використання особливостей художньої інтеграції у створенні методичних засад навчання гри на скрипці. Професійна мистецька освіта. Методичні аспекти: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. Київ : Академперіодика, 2024. С. 130–136. DOI: <https://doi.org/10.15407/akademperiodyka.501.306>

4. Стеценко В. К. Методика навчання гри на скрипці. Частина перша. Київ : Музична Україна, 1974. 169 с.

5. Стеценко В. К. Методика навчання гри на скрипці. Частина друга. Київ : Мистецтво, 1964. 154 с.

ПІДПОРІНОВА Катерина Вікторівна

МУЗИЧНА ОСВІТА І КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ: ШЛЯХИ ВЗАЄМОДІЇ

Система музичної (мистецької) освіти України знаходиться на етапі реформування, котре торкнулося всіх рівнів. Процес змін, що відбувається, з одного боку, певною мірою руйнує усталений алгоритм підготовки музикантів-фахівців, з іншого боку, відкриває шляхи до створення нових освітніх стратегій із застосуванням інноваційних технологій, сучасних методик, нових підходів та експериментів. Продуктивним і перспективним в цьому контексті постає розвиток у музикантів-виконавців критичного мислення як однієї з найбільш затребуваних у сучасному житті навичок.

Поняття критичного мислення дотепер залишається досить широким, розгалуженим, неусталеним і, вочевидь, відкритим, про що свідчать численні дослідження [1; 3; 4; 5; 6; 7; та ін.]. Зупинимося на визначенні, запропонованому вітчизняним науковцем С. Терно (як в публікаціях, так і у відкритих лекціях [3; 4]), за яким критичне мислення можна уподібнити своєрідному арсеналу різноманітних уявлень, понять та процедур, що дозволяє при зміні обставин, ситуації, контексту тощо, знаходити та обирати найбільш оптимальні інструменти пізнання та сприйняття відповідно до наявної сфери дійсності та створювати власні адекватні реакції-відповіді. Отже, критичне мислення виступає як синтезуючий інструмент, який координує та збалансовує наше сприйняття дійсності та реалізовані зустрічні дії. За висновком В. Надурака, «критичне мислення виступає метамисленням щодо звичайного мислення, яке перевіряє його на предмет відповідності критеріям раціональності і коректує в разі потреби» [1, с. 133].

Актуальність ролі критичного мислення у здобувачів мистецької освіти не викликає сумнівів [2]. Водночас необхідність розвитку цієї навички вимагає її наявності безпосередньо у викладачів, адже неможливо навчати тому, чим не володієш особисто. Таким чином, критичне мислення в музичній освіті, де передбачається перш за все індивідуальний підхід, можна розглядати у двох стрижневих напрямках. Перший напрямок спрямований на особистість самого викладача і передбачає самовдосконалення. Він охоплює нове усвідомлення та відповідну корекцію мети навчання, вибудовування власної викладацької стратегії, прогнозування очікуваних результатів, а також формування мотивації та вирішення проблеми професійного вигорання. Другий напрямок характеризується спрямованістю на учня в аспекті навчального чи то концертно-виконавського процесу. В його фокусі знаходяться розкриття творчого потенціалу здобувача в оновлених сучасних вимогах, виховання художнього смаку, професіоналізація та допомога в реалізації індивідуальних творчих ідей.

Яскравим прикладом упровадження критичного мислення в музичній сфері є досвід дистанційного навчання [2]. Як відомо, одним із інструментів критичного мислення є зміна локусу контролю, що дозволило подолати безвихідь лабіринту дистанційної музичної освіти, спровокованої Covid-19 та нав'язаної російсько-українською війною. Спотворення «живого» звуку через інтернет-мережу, унеможливлення прямого впливу на виконавський процес (у режимі поточних зауважень), відсутність особистого педагогічного показу і проблеми спілкування тощо при зміні локусу контролю дозволили переосмислити дистанцію як своєрідне дзеркало та актуалізувати нові навчальні методи. Так, існуюча віддаленість дала поштовх до розвитку уяви і фантазії, застосування широких контекстуальних зв'язків. Неможливість прямого контакту трансформувалася у приділення більшої уваги до усвідомлення структури нотного тексту як смислових одиниць, досягнення його закономірностей, вирішення питань музичної логіки тощо. Зменшення емоційного фону спілкування стимулювало розвиток самостійності здобувача в аспекті самоконтролю, рефлексії, самомотивації. Зміна моделі навчання, відповідного його алгоритму, звичних умов дозволили на засадах критичного мислення зберегти виконавські школи і традиції в умовах дистанційності, вибудувати нову «зону комфорту» навчально-педагогічного процесу, а не «опустити руки» та зануритись у безодню скепсису та безініціативності.

Важливим завданням на всіх рівнях музичної освіти – початківцеві, слухач музики, фахівець-професійний музикант – є формування бажання «я хочу...» дізнатися, навчитися, досягти. Пріоритетним та цінним для кожного музиканта постає творче мислення, яке передбачає наявність нестандартного куту зору, оригінальність та індивідуальність, фантазування та пошук нових ідей і образів, вміння бачити нове у старому, незвичайне у давно знайомому, тобто мислити поза шаблоном. Водночас, школа як осередок навчального процесу передбачає зазвичай виконання певних правил, розуміння канонів і дотримання традицій.

Отже, школа, по суті, і стає тим «шаблоном», межі якого прагне подолати творче мислення особистості.

На сучасному етапі розвиток творчого мислення музиканта має здійснюватися в тандемі із розвитком критичного мислення. Розглянемо декілька можливих прийомів-вправ, що можуть бути успішно адаптованими, на нашу думку, до занять у музичному класі.

Метаплан – метод, який передбачає розв’язання проблемної ситуації завдяки 1) конкретизації самої проблеми через відповіді на питання «як є зараз?» і «як має бути?», 2) знаходження причин, які заважають досягти запланованого результату та 3) висновок у вигляді розробки відповідних контрдій для нівелювання виявлених перешкод. Наприклад, виконавець не може запам’ятати певний музичний фрагмент, який попри всі зусилля залишається «білою прямою» (проблема). Можливі причини: зміна музичної логіки, яка опиняється непоміченою, поява нового художнього алгоритму, нерозуміння емоційного (інтонаційного, ритмічного, гармонічного) драматургічного перехрестя. Як висновок: необхідно знайти нові інтерпретаційні комбінації, задіяти варіативну гру як перевірку логіки «внутрішніх» музичних зв’язків. Мета – виявити слабку ланку (музичний елемент) та переосмислити її роль у будові художньої цілісності.

Ще одним ефективним прийомом постає розбір з маркуванням нотного тексту. В залежності від конкретного етапу та поставлених завдань обираються ті чи інші позначки, що виставляються виконавцем у нотах. Це можуть бути знаки пунктуації на кшталт коми, тире, крапки, двокрапки, багатокрапки тощо; або смайлики-емоції як відбиття тих чи інших настроїв-станів; або плюси та мінуси як символи відомого та невідомого; або знаки питання чи оклику для моментів, що потребують уточнення та кульмінаційних зон та т. ін. Як відомо, музичний текст – це складна багатошарова кодова система. Водночас невимовна мова музики має чітку quasi лінгвістичну структуру. Її осягнення через екстраполяцію принципів мовленнєвої організації дозволяє досягти пластичності та переконливості виконавського інтонування.

Чудово зарекомендував себе метод прогнозування через знаходження / відчуття виконавцем відповідей на питання «а що було би якби?» за допомогою звернення до різноманітних імпровізаційних вправ-ігор. Наприклад, у виконуваному творі пропонується здійснити зміну ладу – з мажорного на мінорний і навпаки – для розширення барвисто-тембрової палітри та більш чіткого усвідомлення авторської ідеї; або зміну заданої ритмічної формули для пошуку нюансів характеру звукового образу; або зміну динаміки, регістрів, штрихів за принципом «навпаки» для знаходження деталей-«родзинок» власної музичної інтерпретації.

Не менш важливим в аспекті розвитку критичного і творчого мислення постає формування художнього смаку. У сучасному контексті вагомими важелями цього процесу опиняються візуалізація, цифровізація та соціальні

мережі. Викладач має зайняти позицію провідника, знавця, гуру в тандемі «контент – здобувач», що є недосяжним при відсутності довіри чи можливості діалогу. Як показує досвід, однією з ключових навичок «цифрового трансферу» стає вміння формулювати правильний запит. Крім того, важко переоцінити роль спільних прослуховувань і обговорень, знаходження порівнянь і аналогій, підбір і читання поезії, знайомство із живописом і архітектурою у стильовому розмаїтті тощо. Ця форма спільної діяльності спрямована на розширення кола пізнання і світосприйняття здобувача через зручну для нього сучасну “зону комфорту”.

Нарешті, не слід забувати про рефлексію і право на помилку. Якщо рефлексія виступає інструментом самоорганізації як здобувача, так і викладача, то помилка відкриває додаткові шляхи розвитку. Важливо надати здобувачу розуміння помилки як звичайного атрибуту навчального процесу. Її не треба боятися, а слід долати і рухатися вперед. Адже помилка – це не крок назад, а стимул для нових звершень. Такий підхід перетворює виправлення помилки на захопливий творчий процес.

Таким чином, розвиток критичного мислення стимулює творчий підхід не лише до навчання, а й до самого життя. Вочевидь, це дозволяє особистості відчувати власну органічність і свободу, а музиканту-виконавцю позбутися страху публічних виступів та жити на сцені так само природно, як грати у житті.

Список використаних джерел:

1. Надурак В. Критичне мислення: концепція та практика // Філософія освіти. 2023. Т. 28, № 2. С. 129–147. DOI: <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2022-28-2-7>
2. Підпорінова К. В. Моніторинг концертмейстерських завдань сьогодення: форми і методи, результати і перспективи (з досвіду кафедри концертмейстерської майстерності Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського) // Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти. 2025. Вип. 76. С. 9–28. DOI: 10.34064/khnum1-76.01
3. Терно С. О. Критичне мислення – сучасний вимір суспільствознавчої освіти. Запоріжжя : Просвіта, 2009. 268 с.
4. Терно С. Світ критичного мислення: образ та мімікрія // Історія в сучасній школі. 2012. № 7–8. С. 27–39.
5. Fisher A. Critical thinking: an introduction. Cambridge ; New York : Cambridge University Press, 2001.
6. Halpern D. F. Thought and knowledge: an introduction to critical thinking. 5th ed. New York : Psychology Press, 2014.
7. Lau J. Y. F. An introduction to critical thinking and creativity: think more, think better. Hoboken, NJ : Wiley, 2011.

Svitlana Pedchenko Development of critical thinking in applicants for the specialty a4.01 secondary education (Ukrainian language and literature)	Педченко Світлана Розвиток критичного мислення в здобувачів спеціальності а4.01 середня освіта (українська мова і література)	276
Vira Petliaieva Developing students' critical thinking in the process of learning a foreign language	Петляєва Віра Розвиток критичного мислення студентів у процесі вивчення іноземної мови	278
Olha Petrykei Interactive teaching methods as a means of developing critical thinking in future physical education teachers	Петрикей Ольга Інтерактивні методи навчання як засіб розвитку критичного мислення майбутніх вчителів фізичного виховання	281
Olesia Pylyp Innovative approaches to improving modern methods of teaching violin bachelor of musical arts	Пилип Олеся Інноваційні підходи до удосконалення сучасної методики навчання гри на скрипці бакалаврів музичного мистецтва	284
Kateryna Pidporinova Music education and critical thinking: ways of interacting	Музична освіта і критичне мислення: шляхи взаємодії	290
Svitlana Pozniakova Critical and creative thinking as components of professional training for applicants in forestry and horticulture	Критичне та креативне мислення як складові професійної підготовки здобувачів лісового і садово-паркового господарства	294
Natalia Polievoda Visualization as an effective means of learning the Ukrainian language in the conditions of online and distance learning	Полєводова Наталія Візуалізація як дієвий засіб вивчення української мови в умовах нуш і дистанційного навчання	299
Anastasiia Poliakova Critical interpretation of experimental data in plant physiology as a basis for developing students' research skills	Полякова Анастасія Критична інтерпретація експериментальних даних з фізіології рослин як основа для розвитку дослідницьких навичок студентів	303
Maksim Potapenko Critical analysis of sources in Ukrainian history lessons as a tool for developing national identity of	Потапенко Максим Критичне опрацювання джерел на уроках історії	306